

## Au trecut cruciații occidentali prin Timișoara în drumul lor spre Nicopolis (1396) ? de Sorin FORȚIU

Acest studiu\* s-a născut dintr-o mirare, stare care m-a cuprins atunci când am citit în istoria oficială a urbei noastre (nu cred că știți faptul că Timișoara are o istorie oficială, aprobată prin hotărârea nr. 39 a Consiliului Local al municipiului la data de 28 februarie 2006) că (citez) ... *Timișoara ... de unde pornesc în 1396 cruciații europeni în dramatica expediție creștină zdrobită la Nicopole ...* (în fapt, a fost ultima mare *cruciadă* pentru că astfel a fost ea declarată de către papa Bonifaciu al IX-lea în vara și toamna anului 1394).

O verificare sumară a informației mi-a sporit mirarea găsind la același istoric local afirmații contradictorii:

*1396 – cruciații Europei ajung și rămân mult timp la Timișoara; de aici pleacă și luptă la Nicopole ... 1396 vara: Trupele cruciaților vest-europeni străbat Banatul de la nord la sud și trec Dunărea, ...*

Extinzând cercetarea, am ajuns rapid la concluzia lui Charles L. TIPTON din 1962: ... *historians are still debating the question of who originated the expedition, the army's route of march, the number of troops involved, and the cause of the Christian defeat.* Și dacă din 1962 multe alte studii și cărți despre această ultimă mare cruciadă occidentală au fost publicate, problema drumului parcurs de către cruciații occidentali în drumul lor spre Nicopolis a rămas încă nerezolvată. Iar câteva exemple demonstrează clar această realitate:

- P. P. PANAITESCU:  
- ... *oștile regale împreună cu cruciații din Apus se adunau la Timișoara (august 1396).*  
- *La Buda se reuniră trupele venite din diferite părți și porniră cu toții de-a lungul Dunării, ungurii fiind în avangardă. Oștile trecură apoi pe la Timișoara, unde regele Sigismund se ivi în mijlocul taberei cruciate<sup>16</sup>. Vara se sfârșise (sic! 13.08.1396) când oastea creștină trecu Dunărea pe la Orșova.*
- Kenneth M. SETTON:  
- *The Franco-Burgundian forces started from Dijon in April 1396 and pursued the route along the Danube. Their general rendezvous with the other contingents was Buda, where all the leaders held a council of war with Sigismund to consider future plans and tactics. This must have taken place in late July or early August 1396. ... The united armies thus moved south as far as Orsova and crossed the Danube at the Iron Gates.*
- *Istoria militară a poporului român:*  
- *În cele din urmă campania a fost dezlănțuită (sic!), forțelor lui Sigismund alăturându-se cavaleri francezi, englezi, germani. Aceștia (care? cruciații occidentali sau forțele reunite? -n.m.), după concentrarea în zona capitalei Ungariei (i.e. Buda -n.m.), s-au deplasat de-a lungul Dunării spre Orșova, pe unde au trecut fluviul; cruciații și-au continuat apoi înaintarea spre Vidin, ...*
- VESZPRÉMY László:  
- *A Budán gyülekező sereg kisebb csapatokban indult Nikápoly felé ... (Armata adunată la Buda a plecat în grupuri mici spre Nicopolis -tr.m.)*
- Marius DIACONESCU:  
- *The French, German, Burgundian etc. knights gathered at Budapest; then joined the Hungarian army at Timișoara in August 1396 (fals!) and left for Vidin and Nicopole passing through Orșova.*

---

\* comunicare susținută în cadrul ediției a XIX-a a **Sesiunii Științifice Anuale de Istorie**, manifestare dedicată Zilei Naționale a României - 1 Decembrie 1918 (secțiunea "Istorie veche și medie") și organizată de Biblioteca Județeană Timiș, Consiliul Județean Timiș, Direcția județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Universitatea de Vest - Catedra de Istorie, Muzeul Banatului, Timișoara, 27.11.2009.

**Studiul științific care a stat la baza acestei comunicări va fi publicat ulterior.**

- David NICOLLE (hartă de Christa HOOK):

- *The French and Burgundian commanders, fearing the Carpathian mountain passes, wanted to stay close to their Danubian supply convoy ...*

- *river fleet of 70 ships and barges also sailed down the Danube from Wien to Buda, followed by the main Crusader army, which arrived late in July (to Buda -n.m.). The size of the army that eventually encamped outside Budapest led king Sigismund to write that: "Their lances could have upheld the sky from falling".*

- *Nicolas de Gara, the Constable (sic!) of Hungary, led the vanguard down the left bank of the Danube, followed by the French and Burgundians with king Sigismund and the main Hungarian forces in the rear. Meanwhile a convoy of supply vessels sailed down the river. At Orsova, a few kilometres upstream from the narrow rushing defile of the Iron Gates, the army assembled to cross the Danube. It took eight days (sic!) to ferry the troops across the Danube ...*

- *Part of the Hungarian army had taken a different route through Transilvania to cross the Carpathians into Wallachia.*

Dar **hartă** realizată de Christa HOOK indică 3 trasee distincte și vine în contradicție chiar cu textul lui Nicolle:

1. *Route of the main Crusader army*: Budapest - Szeged - traversarea Tizei - pe malul bănațean al râului Tisza până la confluența acestuia cu Dunărea - dealungul Dunării până la Orșova - traversarea Dunării.

Nu există nicio dovadă care să certifice trecerea cruciaților prin Szeged!

2. armata condusă de Stibor de Stiboricz, voievodul Transilvaniei, se desparte de cruciați la Szeged și, după ce trece prin Brașov, va intra în Valahia - nu este foarte clar pe unde! - pentru a ataca Târgoviște iar mai apoi s-ar fi îndreptat direct la Chilia. Nu există nicio dovadă de epocă care să ateste că Stibor ar fi trecut prin Brașov ori că a atacat Târgoviște în 1396.

Acestă hartă vine în contradicție chiar cu o altă hartă în care cruciații trec printr-o localitate nenominalizată de pe râul Nera și ating Dunărea doar în dreptul cetății Golobac (sic! *Golubac*).

3. *Route of Crusader's Danube supply fleet*: Budapest - pe Dunăre până la Orșova.

În fața unor asemenea opinii divergente este firesc să ne întrebăm cine are dreptate. Răspunsul nu poate fi găsit decât pornind din nou de la sursele epocii (Ovidiu CRISTEA). Rapid vom constata că ele sunt, în principal, două. Amândouă franțuzești, contemporane cu evenimentele, au beneficiat de martori oculari astfel încât, la prima vedere, nu am avea motive *to doubt them*, după cum ne-a asigurat celebrul medievist american Kenneth Meyer SETTON. Este vorba de:

1) *Chronique du religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 a 1422 (Chronique de Charles VI)* realizată de un călugăr contemporan anonim al abației benedictine Saint-Denys din Paris și *chroniqueur officiel de Charles VI* [\* 3.12.1368; din 1380 rege al Franței; † 21.10.1422], *le Bien-Aimé* sau *le Fol / le Fou*.

2) cronică lui Jean FROISSART, care a supraviețuit în mai mult de 100 de manuscrise.

Jean FROISSART [\*~1337, Valenciennes; † după 1404] este unul dintre cei mai importanți cronicari ai epocii medievale. Cronicile sale acoperă perioada 1322-1400 și sunt indispensabile pentru a descrie evenimentele din prima jumătate a Războiului de 100 de ani (1337-1453).

Ar mai putea fi vorba și de o a treia sursă contemporană: *Le Livre des fais du bon Messire Jehan le Maingre dit Bouciquaut, mareschal de France et gouverneur de Jennes ...* dar, personal, subscriu la opinia editorului din 1835, istoricul francez Jean Alexandre C. BUCHON, care avansa ipoteza că autorul necunoscut al acestei lucrări ar fi tot Jean FROISSART.

Dar primele **două surse** nu sunt complementare, ci **antagonice**. De aceea, analiza mea a împărțit drumul parcurs de cruciații occidentali în 3 secțiuni:

1. Dijon - Buda
2. Buda - Orșova
3. Orșova - Nicopolis.

Am arătat că pentru secțiunea 1 și 3, cronica lui Froissart este "inexactă" (și folosesc aici un eufemism). Acest lucru nu este greu de realizat; este destul să-l citim pe Joseph Delaville Le ROULX, cu lucrarea sa *La France en Orient au XIV<sup>e</sup> siècle: Expéditions du Maréchal Boucicaut* din 1886. Și atunci, mă întreb, de ce ar fi Froissart mai exact pentru secțiunea Buda - Orșova? Dar, de fapt, ce susține Froissart?

[p. 242] **Quant le conte <Jean> de Nevers et ses routes où moult avoit de vaillans hommes de France et d'autres pays, furent venus en Honguerie en la cité de Bude (și Boude)\*, le roy <Sigismund de Luxemburg> leur fist grant recueillotte et bonne chièrre, et bien le devoit faire, car ils l'estoient de loin venus veoir et guerre les armes.**

\* dar întâlnirea de la Buda dintre cruciați și regele Sigismund este contrazisă de informațiile oferite de *Chronique du religieux de Saint-Denys* (solia condusă de *vir nobilis Galterus de Ruppibus, nacione burgundus*, care se întâlnește cu regele Sigismund doar după ce cruciații au ajuns la Orșova. Doar cu această ocazie regele ungar este înștiințat de *l'arrivée de l'armée chrétienne*).

[p. 243] **regele Sigismund primește vești din teritoriu / Quant le roy de Honguerie <Sigismund> ouy ses gens (cei trimiși în teritoriu pentru a afla vești despre otomani) ainsi parler, si appella son conseil et les seigneurs de France ...**

[p. 244] **Adont fut ordonné de par le roy de Honguerie et les mareschaulx que chascun se ordonnast et appareillaast selon luy, et que dedens tel jour qui fut nommé (ce fur aux octaves de la Saint-Johan-Baptist – 1 iulie 1396)\* on se départesist et se mesiston au chemin pour aler sur la Turquie.**

\* dar Jean de Nevers era încă la Wien pe 24 iunie iar la data de 28 iunie regele Sigismund era la castelul său din Stará Lubovňa, în regiunea Spiš, SK! Deci, datarea plecării cruciaților și armatei ungare din Buda este contrazisă de alte informații certe.

[p. 245] **Moult fut l'estat grant et bel, quant ce vint au départir de Bude la cité souveraine de Honguerie, et misrent tous sur les champs. Le connestables (i.e. conetabil -n.m.) de Honguerie (i.e. Leustachius de Ilsua nădor Ilosvai / Jolsvai Leusták sau Nicolae de Gara, banul Croației și Dalmației?) ot l'avant-garde, et ung grant nombre d'Allemands en sa compagnie, pour tant que il congnoissoit le pays et le passages. Après luy cheminoient et chevauchioient les Francois ... En compaignie du roy de Honguerie <Sigismund> et déléés luy le plus du temps chevauchioient les plus grans de son pays, c'estoit raison, et aussi d'encoste luy Jehan de Bourgoingne, conte de Nevers, et se devoisoient souvent ensemble. Bien se trouvoient sur les champs soixante mille hommes tous bien montés. ... Tant cheminèrent (chevauchièrent) ces osts (oaste, armata) que ils vindrent sur la rivière de la Dunoe (i.e. Dunărea -n.m.), et là passèrent tous à barges, à nefa (corabie, navă) et à pontons, qui ad ce avoient esté ordonnés ung grant temps devant (pour les passages -n.m.), et misrent plus de huit jours avant que ils fuissent tous oultre, et, à la mesure que ils passoient, ils se logioient, et tous attendoient l'un l'autre ... la rivière de la Dunoe départ les royaumes et seignouries de Honguerie et de la Turquie.**

După cum observăm, nici Froissard nu spune explicit că oastea cruciatio-ungară ar fi trecut prin Timișoara (el vorbește de *ces osts que ils vindrent sur la rivière de la Dunoe / armatele care au venit pe râul Dunărea*).

Dar, atunci, **de unde confuzia?** Din faptul că două diplome de epocă îl atestă pe regele Sigismund de Luxemburg la Timișoara în vara anului 1396; la data de 20 iulie 1396, Sigismund scrie din *Themeswar* capitlului din Pécs referitor la donația moșiei *Week* din comitatul Baranya către Petru și Ladislau, fiii lui Ioan Bodola. Într-o altă diplomă, datată 8 decembrie 1397, în care același Sigismund îi întărește voievodului transilvănean Stibor toate domeniile, regele afirmă textual că *nosque per Themeswar versus Bulgariam castra metati fuimus* (în timp ce se derulează episodul în care Stibor reușește să traverseze *partes nostras Transalpinas* doar după ce îl rănește în luptă cavalerescă pe *Wlad Wayuoda*).

Deci, probabil, coroborând informațiile oferite de diplomele de epocă cu cele din cronica lui Jean Froissart, s-a presupus o trecere a cruciaților occidentali prin Timișoara (până în acest moment nu am reușit să refac cronologia acestei ipoteze pentru a vedea cine și pe ce bază a lansat această idee).

**Dar este povestea lui Jean Froissard adevărată?** Am văzut că datarea lui Froissart pentru plecarea armatei din Buda este falsă. Deci, avem toate motivele să ne întrebăm dacă, într-adevăr, formația de marș a avut în avangardă pe *conetabilul Ungariei* (dar un astfel de *honor* știm că nu a existat în cadrul

regatului medieval ungar; deci, cine a condus avangarda cruciată?) și în ariegardă pe regele ungar. După ce MÁLYUSZ Elemér a publicat volumul I din *Zsigmondkori oklevéltár (1387-1400)* în 1951, putem să refacem itinerariul lui Sigismund de Luxemburg din vara anului 1396 după diplomele pe care acesta le-a acordat: Visegrad (29 mai) – Buda (5-17 iunie) – Visegrad (23 iunie) – Stará Ľubovňa, Slovacia (24-28 iunie) – *Wisol* (9 iulie / aici se poate dezvolta o întreagă dezbateră cu privire la această localitate; este vorba de localitatea Vizsoly din Borsod-Abaúj-Zemplén Megye - HU, situată la 55 de km NE de Miskolc sau de *Possessionis Visol* de lângă Satu Mare, loc atestat documentar în 1381 iar azi cunoscut drept *puszta Óvári* / Oar din jud. Satu Mare, de pe malul râului Someș. Oricum, indiferent de localizare, lucrurile nu se schimbă fundamental) – Oradea (13-17 iulie; în 1895, SZILÁGYI Sándor, *A magyar nemzet története*, presupunea că <Zsigmond> király Váradon hosszabb állomást tartott, itt várva be az északkeleti (din NE) részek nemességének csatlakozását) – și, trecând probabil prin Lipova, regele ajunge la Timișoara (20 iulie). Ciudat este că regele nu se întâlnește la Timișoara cu cei doi comiți de Timiș (*magistri Nicolaus <Marchali>* și *Magistri Nicolai <de Zsidow>*). Aceștia vor primi donații doar în tabăra de *sub castro nostro Oroswe* (Orșova) (13 august) și, respectiv, la 18 august în tabăra de la Kladovo (*Datum in descensu nostro campestri in regno nostro Bulgariae, prope Neugrad* / în evul mediu, în amonte de Turnu Severin, a existat, pe malul drept al Dunării, localitatea *Novi Grad* (distrusă de unguri în 1502) în preajma / în vatra actualei localități Kladovo, RS). Regele Sigismund a stat la Timișoara doar o săptămână pentru că pe 29 iulie este deja *prope villam Chery* (i.e. Cseri, *civitas* în 1371 și 1403! Localitate dispărută din vatra comunei Sacoșu Turcesc, jud. Timiș / MVA) – Hodos (satul Hodoș aparținător de comuna Darova, jud. Timiș) (30 iulie) – Caransebeș (1 august) – Orșova (13 august) – Kladovo (13 august) – Orșova (15 august) – Kladovo (18 august) – Vidin (28 august) – Orahovo (7 septembrie) – Nicopolis (8-10 septembrie).

Din acest itinerar se poate lesne observa că Sigismund de Luxemburg nu avea cum să fie la Buda la sfârșitul lunii iulie sau începutul lunii august, pentru a întâmpina personal pe cruciații occidentali, după cum ne informează Jean Froissart și, după el, întreaga istoriografie modernă și contemporană. Deci, relatarea lui Froissart despre întreaga deplasare a cruciaților occidentali de la Dijon la Nicopolis este falsă pentru că "povestea" lui este contrazisă de surse de informații independente. Din păcate, imaginea lui Jean Froissart de sursă credibilă este atât de puternică încât exegeții cruciadei din 1396 au încercat să țină cont de informațiile acestuia și, astfel, au apărut "monstruoziități" istoriografice. Dar atunci, cum și **unde s-a întâlnit regele ungar cu cruciații occidentali?** Acest lucru este clar explicat de *Chronique du religieux de Saint-Denys: ... Trois mois après son départ* (deci, la sfârșitul lunii iulie), *l'armée française, qui avait traversé l'Allemagne, la Bavière et l'Autriche, ...* [p. 485] ... *arrivea* (la Buda) *sur les bords du ... Danube. Alors on tint conseil (la Buda?* Nu se spune explicit dar, din continuare, se deduce clar că francezii au rămas pe vasele lor) *pour savoir comment et par quelle route elle poursuivrait sa marche. ...* (urmează episodul în care preoții francezi condamnă comportamentul desfrânat al cruciaților) ... *Les Français ... firent charger des provisions de toute espèce sur les bâtiments de transport qui devaient suivre l'armée dans sa marche le long du fleuve <Danube>* (pe malul

stâng al fluviului pentru că cel drept era sub stăpânirea sârbilor – ne-o spune clar Peter von REZ, participant la cruciadă – iar aceștia erau deja vasalii otomanilor din 1389), *jusqu'à ce qu'elle eût traversé la Valachie et pénétré dans l'intérieur de la Bulgarie. ... Lorsque les chrétiens furent arrivés en Valachie* (deci, **după** Orșova) ... *ils établirent leur camp dans une vaste plaine entre les terres cultivées et le Danube. Ils passèrent trois jours à débarquer* (de pe *naves* -n.m.) *leurs bagages et à dresser leurs tentes ... ils résolurent d'un commun accord, avant de rien entreprendre, de ... envoyer une ambassade* (la roi de Hongrie Sigismond) ... *On chargea de cette mission deux fameux chevaliers* (nenumiți!), *aux quels on adjoignit* (*junctus/aici*, cu sensul *întovărășiți de*) *un gentilhomme bourguignon, nommé Gauthier des Roches* (vir nobilis Galterus de Ruppibus, nacione burgundus /i.e. Gautier de Bauffremont, sire de Vauvillars, de Ruppes, etc.), *qui savaint l'allemand. Les députés allèrent trouver le roi <Sigismond> ... ils s'exprimèrent ainsi par l'organe dudit interprète* (i.e. Gauthier des Roches): [p. 487] «L'illustre comte <Jean> de Nevers nous a envoyés vers votre royale majesté, **pour vous annoncer l'arrivée de l'armée chrétienne dont il est le chef ...**». Deci, întâlnirea dintre cruciații occidentali și regele Sigismund de Luxemburg a avut loc doar **după** ce armata condusă de Jean de Nevers a trecut de Orșova dar/și înainte de traversarea Dunării pentru a intra în Bulgaria.

În **concluzie**, putem spune, fără teamă, că dacă regele Sigismund de Luxemburg a stat o săptămână la Timișoara în drumul său spre Nicopolis, niciun pinten de cruciat occidental nu și-a lăsat urma în colbul orașului nostru în vara anului 1396. Plecați din Buda, cruciații occidentali s-au deplasat de-a lungul malului stâng al Dunării – pentru a fi cât mai aproape de cele 70 de vase cu provizii care navigau pe fluviu – în drumul lor spre Nicopolis.

Timișoara  
27.11.2009

**Sorin FORȚIU**  
Spl. Nicolae Titulescu  
nr. 10A, sc. B, ap. 28  
TIMIȘOARA - 300158  
Tel. / Fax: (004)0256491181  
E-mail: [mbusiness@banat.ro](mailto:mbusiness@banat.ro)  
Web: <http://www.banat.ro>